

KS. ANZELM WEISS* – LUBLIN

KRONIKARSKIE ZAPISKI DO DZIEJÓW PARAFII WOLSZTYN

Parafia była, jest i prawdopodobnie będzie, podstawową strukturą organizacji terytorialnej Kościoła Katolickiego czy – szerzej rzecz ujmując – Kościołów chrześcijańskich. Ze względu na powszechność występowania, liczebność, a także starodawność swej metryki i historyczną trwałość tej instytucji, mimo zmieniających się ustrojów, warunków społeczno-gospodarczych, ruchów migracyjnych, parafia budziła i nadal budzi zainteresowania naukowców. Do badań zaś nad skomplikowaną, wieloaspektową i wielowarstwową rzeczywistością, jaką jest parafia, odmiennie podchodzą uczeni różnych specjalności tacy jak historycy, prawnicy, socjologowie, teologowie pastoraliści czy liturgiści. Przedstawiciele wymienionych dyscyplin i nauk zajmują się parafią z własnej perspektywy badawczej, zgodnie z celem danej dyscypliny i własnym założeniami metodologicznymi. Na własny też użytek starają się stworzyć najbardziej użyteczną definicję parafii. Wszak w definicji mieści się *in nuce* teoria badanej rzeczywistości. Nie wnikając w szczegóły dyskusji na ten temat, przyjmuję zaproponowaną przez śp. ks. prof. Józefa Majkę integralną definicję parafii. Brzmi ona następująco: Parafia jest to grupa ludzi, zamieszkujących określone terytorium, związanych aktualnie lub potencjalnie jednością wiary, kultu oraz miłością wzajemną w Chrystusie Mistycznym Głowie Kościoła, przebywającym eucharystycznie w kościele parafialnym, który jest ośrodkiem życia religijnego grupy, i zmierzających pod przewodnictwem własnego – wysłanego przez biskupa, wyposażonego przez Kościół w odpowiednią władzę religijną – duszpasterza do udoskonalenia duchowego i zbawienia.

Definicja ta grzeszy brakiem zwięzłości, jednak w miarę możliwości wszechstronnie i wyczerpująco opisuje zjawisko społeczne o charakterze specyficznym, w którym krzyżują się i jednoczą różne rzeczywistości. W określeniu tym mieszczą się wszystkie podstawowe elementy socjologicznej grupy społecznej: ludność, ośrodek, zespolenie, czynności. Są elementy kanoniczne: terytorium, lud,

* Ks. Anzelm Weiss – prof. dr hab. historii Kościoła, kierownik Katedry Historii Kościoła w Czasach Nowożytnych, Metodologii i Nauk Pomocniczych, Wydział Teologii KUL

kościół, uppełnomocniony duszpasterz. Można w niej znaleźć także główne elementy teologiczne: wiarę, łączność z Kościołem i Chrystusem, podstawowy cel religijny, środki łaski. Przez władzę rozumie się nie tylko władzę rządzenia, lecz także nauczania i dysponowania środkami łaski.

Tak rozumiana każda parafia, a zwłaszcza ta istniejąca od wielu stuleci, będąca żyjącym Kościołem, zasługuje na zainteresowanie historyków i rzetelne opracowanie swoich lokalnych dziejów. Przy badaniu historii parafii o dawnej, często głęboko w średniowiecze sięgającej metryce, najpoważniejszą przeszkodą jest bardzo często szczupłość, a nawet niekiedy kompletny brak, bazy źródłowej. Dlatego z wielką starannością należy zbierać wszelkie rękopiśmienne ślady kościelno-parafialnej przeszłości. Cenne są liczne niekiedy marginalne zapiski w księgach miejskich i kościelnych. Z tych rozproszonych tu i ówdzie notatek, starano się w bliższych nam stuleciach (od XVII i XX w.) tworzyć, czy też pisać kroniki. Jedne z nich tworzone jako zaplanowane dzieła historyczno-pisarskie, inne powstawały niejako przypadkowo, jako rezultat nakazu władz administracyjnych. Niezależnie od genezy zaistnienia tego typu przekazów, wydaje się, że wszystkie one zasługują na upublicznienie poprzez publikacje i mogą się okazać cenne nie tylko dla historiografii regionalnej.

W niniejszym artykule pragnę zaprezentować i dokonać edycji takiej właśnie nieformalnej kroniki parafialnej odkrytej w Archiwum Parafii Wolsztyn. Najpierw, tytułem wstępu, trochę informacji o przeszłości samej parafii.

Parafia Komorowo-Wolsztyn

Dwuczłonowy tytuł akapitu streszcza historię parafii. Miasto Wolsztyn zostało bowiem lokowane w latach osiemdziesiątych XIV stulecia na gruntach wsi Komorowo. W tej wiosce istniała już przynajmniej od XIII w. parafia z kościołem pod wezwaniem św. Katarzyny. Trudno sobie wyobrazić średniowieczne miasteczko bez kościoła. Toteż w Wolsztynie wybudowano kościółek, który jako filialny konsekrował 4 IV 1443 roku biskup Andrzej Bniński. Kiedy ok. 1461 roku osiadł w Wolsztynie emerytowany proboszcz komorowski, między nim a nowym plebanem doszło do sporów w sprawie porządku odprawiania nabożeństw w obu kościołach. Wspomniany biskup w 1461 roku rozstrzygnął spór i ustalił *ordo devotionis*. W późniejszych dziesięcioleciach znowu pojawiały się problemy z porządkiem sprawowania nabożeństw. Dalsze rozporządzenia władzy duchownej miały miejsce w latach 1540 i 1603. Pełnię praw parafialnych uzyskał kościół wolsztyński dopiero w drugiej połowie XVII w. Kościół w Komorowie przetrwał do 1812 roku. Od początków XVIII stulecia, ze względu na ubóstwo parafii w Niałku Wielkim, proboszczowie wolsztyńscy otrzymywali również nominacje na parafię w Niałku. Tak, bez formalnego dekretu, nastąpiło połączenie obu parafii. Kościół w Niałku rozebrano w 1801 roku.

Mimo że na terenie parafii wolsztyńskiej bardzo wcześnie pojawili się zwoleńnicy Lutry, to jednak zorganizowana protestancka wspólnota kościelna zaistniała w początkach XVII w. Żydzi osiedlili się w Wolsztynie pod koniec XVII

stulecia. W 1718 roku mieszkało tu 7 ich rodzin. Liczba ta szybko wzrastała i już wkrótce wybudowano synagogę. Do czasów drugiej wojny światowej wymienione wspólnoty religijne żyły w miarę zgodnie, według własnych zasad konfesyjnych, podtrzymując wzajemne kontakty na płaszczyźnie życia ekonomicznego, czy publiczno-prawnego. Mamy materialne świadectwa, że przynajmniej w dwu wspólnotach starano się spisywać swoje dzieje.

Początki tradycji kronikarskich

Zapisywanie wydarzeń godnych pamięci jest potrzebą wszystkich dobrze zorganizowanych społeczności. Zapisywali je na marginesach ksiąg urzędowych pracownicy kancelarii burmistrzowskich i miejskich, proboszczowie i pastorycy w pilnie strzeżonych księgach metrykalnych. Zapiski takie wykorzystywali późniejsi kronikarze. W środowisku wolsztyńskim najbardziej znanym produktem twórczości kronikarskiej jest dzieło Henryka Gerlacha pt. *Chronik der evangelisch-lutherischen Kirche und Gemeinde zu Wollstein von 1602 bis 1839*. Henryk Gerlach to pastor gminy ewangelicko-luterańskiej w Wolsztynie w latach 1825-1870. Był synem Krystiana Gottholda Gerlacha również pastora wolsztyńskiego w latach 1784-1824. Swoją kronikę spisał po 1839 roku. Wykorzystał doskonale wspomniane noty z ksiąg metrykalnych, a także doświadczenia rodzinne. Z autopsji znał i opisał proces budowy świątyni ewangelickiej. Rękopis kroniki był przechowywany w gminie protestanckiej i udostępniany historykom. I tak wiadomo, że korzystał z niego Stanisław Karwowski, autor dzieła *Wolsztyn i jego dzieżce* (Poznań 1911), a także ks. Zdzisław Zakrzewski, autor najbardziej znanego popularno-naukowego dzieła pt. *Z dziejów Wolsztyna i okolicy* (Leszno 1932). Po drugiej wojnie światowej rękopis znalazł się w Niemczech. Udostępniany w formie kserowanego maszynopisu, został następnie wydany drukiem staraniem Heimatkreis Wollstein e. V. w Bad Bevensen w 2003 roku.

Katolicka wspólnota religijna nie miała szczęścia do tak znakomitego kronikarza, jak pastor Gerlach, ale w archiwum parafialnym zachował się rękopis, który merytoryczną treścią i formą jest zbliżony do kroniki.

Kronikarski manuskrypt

W Archiwum Parafii Wolsztyn znajduje się zszyty zbiór dokumentów o sygnaturze Zg. 53/41 nr 227, zawierający, jak głosi tytuł na okładce: *Akta tyżące się dokumentów kościelnych (1755-1820)*. Wśród nich jest liczący zaledwie 8 kart rękopis pt. *Modus in ordinem redigendi documenta et alia scripta Ecclesiae*. Na pierwszych dwu stronach umieszczony jest schemat – prawdopodobnie wydany przez władze kościelne – jak sporządzić spis posiadanych przez parafię dokumentów. Na dalszych stronach następuje realizacja tych zaleceń odnośnie wolsztyńskiego archiwum. Rękopis odpowiedzi sporządził własnoręcznie, po 1806 roku, prepozyt kościoła wolsztyńskiego ks. kanonik Franciszek Bębnowski.

Ze spisu dowiadujemy się o wielu niezachowanych do naszych czasów dokumentach. Wśród nich szczególnie cenna jest informacja, iż proboszcz miał jeszcze do dyspozycji, nieistniejącą już, księgę metrykalną ochrzczonych (*liber baptisatorum*) z lat 1630-1699. Księgę tę i późniejsze, autor rękopisu wykorzystał w celu sporządzenia spisu nazwisk i imion kapłanów pracujących w parafii i odnotował też nazwiska innych kapłanów sprawujących okazynie sakrament chrztu w naszej parafii. Utrwalił również szereg godnych uwagi wydarzeń z zakresu życia parafialnego, obyczajowego (np. wiadomości o spalaniu kobiet podejrzanych o czary), czy gospodarczo-społecznego w latach 1630-1784. W ten sposób ks. Franciszek Bębnowski dał nie tylko spis archiwaliów parafialnych, ale starał się stworzyć dziełko na kształt kroniki parafialnej XVII i XVIII wieku. Że takie myśli podświadomie nurtowały ks. Franciszka może świadczyć tytuł drugiego rozdziału: *Historia Ecclesiae et Parochiae*. Dziełko to wykorzystał w swoim opracowaniu ks. Z. Zakrzewski. Nie zastanawiał się zapewne nad jego autorstwem, lecz potraktował je jako rodzaj anonimowego sprawozdania.

Opis rękopisu i zasady wydania

Manuskrypt jest składką 8 kart szarego papieru o wymiarach 21 × 34,5 cm, włączoną do obszerniejszego poszytu (o sygn. Zg 53/41 nr 227). Interesujący nas tekst mieści się na kartach od 86 do 91v. Dwie pierwsze strony są pisane nieznaną ręką, następne przez ks. F. Bębnowskiego. W tekście są liczne podkreślenia uczy-nione prawdopodobnie przez ks. Z. Zakrzewskiego. Stan zachowania rękopisu jest dobry.

Przy sporządzaniu spisów autor nie zawsze trzymał się konsekwentnie chronologii. Przy wydaniu źródła nie starano się tego zmienić. Tekst został przygotowany zgodnie z *Instrukcją wydawniczą dla źródeł historycznych od XVI do poł. XIX wieku* (Wrocław 1953).

Sposób uporządkowania archiwaliów kościelnych

Wolsztyn, po 1806

Ks. Franciszek Bębnowski, odpowiadając na ankietę, sporządza spis archiwaliów parafii Wolsztyn oraz spisuje rodzaj kroniki parafialnej.

[k. 86] MODUS IN ORDINEM REDIGENDI
DOCUMENTA ET ALIA SCRIPTA ECCLESIASTICA.

Titulus 1
Documenta ecclesiae N.

1. Erectio ecclesiae N. de anno.
2. Literae donationis agri – prati – per N. de anno.
3. Complatio super N. inter N. et N.
4. Decretum Tribunale vel . . . in causa.
5. Inscriptio summae florenorum . . . in bonis.

Titulus 2.

Historiae ecclesiae et parochiae.

1. Quando, per quem ecclesia erecta /:aedificata:/ quot constat; quis primus parochus, quis fuit dominus, [quis] consul?
2. Ordo seu series collatorum et parochorum, et gesta sub eorum regimine.
3. Benefactores ecclesiae et beneficiorum.
4. Notatu digna a fundatione beneficii.
Quo anno Devotio ex Nalek Wolsztynum translata est? Quando in Nalek ultima missa est celebrata et per quem?
Quo anno et die ecclesia est dissoluta?
Villarum ad parochiam spectantia emptio et venditio.
5. Visitationes.
6. Inventarium ecclesiae et locale.
7. Introductio parochi.

Titulus 3.

Classificationes et redditus.

1. [Classificationes:]
 - a. Classificatio polonica.
 - b. Classificatio Borussica porrecta Domino Landrath.
 - c. Classificatio Borussica porrecta Domino Kriegrath.
 - d. Classificatio porrecta Illustrissimo Officio 1802.
 - e. Classificatio porrecta Illustrissimo Officio 1806.
2. Specificatio agrorum, pratorum, hortorum, jurium, provisionum, compositarum et missalium.
3. Hic citantur inscriptiones, decreta ac intra documenta jam recensita.

[k. 86v] Titulus 4.

Circularia parochos spectantia

Titulus 5.

Circularia materiae diversae

Titulus 6.

Acta in negotio cum vel contra N.
/:huic spectant omnia scripta in hoc negotio:/

Titulus 7.

Res notitiae causa servata.

Titulus 8.

Matrimonium spectantia.

Titulus 9.

Curriculum vitae parochi

Literae metrices

Literae formatae

Literae obediales

Literae institutio,

et cetera, et cetera.

[k. 87] Titulus 1.

Documenta ecclesiae parochialis Wolstinensis

1. Erectio ecclesiae parochialis Wolstinensis non habetur. In supplementum adest excerptum ex Libro Beneficiorum Dioecesis Posnaniensis de anno millesimo quingentesimo decimo, extractum anno 1603.
2. Ordinatio super missis absolvendis in Wolsztyn et Komorowo anno 1540. Alia ordinatio et compositio facta 1603 in praesentia reverendissimi domini Jacobi Brzezniński suffraganei et archidiaconi Posnaniensis.
3. Agros plebanales clare describit Visitatio illustrissimi domini Caietani Gliszczyński canonici cathedralis Posnaniensis anno 1777 peracta, die 31 Octobris.
4. Reperiuntur praeterea donationes agrorum et inscriptiones summarum variae. Videlicet.
 1. Roku 1640 legacja z testamentu szlchetnego pana Marcina Niałeckiego złotych 100, na msze za dusze jego. Z prowizji, po 8 od sta, na Berzynie zapisana, której, że nie płacą, msze się nie odprawiają.
 2. Oblata ugody między imci pania Barbara Powodowska i Anną Miękicką a ks. Stanisławem Przyborowskim plebanem wolsztyńskim względem wolnego wyrębu drzewa i innych okoliczności roku 1653 do Grodu Poznańskiego podana. Dwie jej kopie.
 3. 1665 zapis złotych sto pro cursu cantando in ecclesia B. M. V.
 4. 1674 zapis złotych sto pro decantando cursu B. V. Mariae, płaci z tego ogroda pan Gottlib Felsch złotych 5.
 5. 1674. Ogród pana Piotra Boszkowicza w stu złotych przez ks. Kazimierza Piekarszewskiego plebana wolsztyńskiego do Komorowa oddany.
 6. Admodum reverendus dominus Valentinus Janusiewicz vicarius Vschovensis, fundum una cum domo in eodem fundo Januszewskie dicta, post facta parentum suorum, se concernentem, admodo reverendo domino Andreae Stawicki parochi Wolstinensi eiusque succedaneis parochis, prope ecclesiam Komoroviensem, inscribit anno 1700 in castro Vschovensi.

Admodum reverendus Andreas Stawicki parochus Wolstinensis una cum suis succedaneis parochis, inscribit et obligat ratione donationis huius fundi pro praefatis parentibus quolibet anno 7 missas lectas, et octavam anniversarium, in ecclesia Komoroviensi absolvere.

7. 1720. Zapis złotych polskich sto do kościoła farnego wolsztyńskiego, z tego gruntu płaci Gablerk złotych 4.
8. 1725. Andrzej Maycher oddał dom swój Kościołowi, aby za ich oboje wzmianka przy ofierze Boskiej była.
Ten dom sprzedał ks. Jackowski pleban wolsztyński, sławetnemu Ignacemu Jaworskiemu za zł 310. Sto złotych Kościół odebrał. Dwieście dziesięć na tym domostwie zostaje, które było w posesyi sławetnego Fertnera. [k. 87v]
9. Commutatio fundi et decimae manipularis ecclesiae parochialis Wolstinensis 1730.
10. 1785. Extrakt zaprzędania ogroda przez sukcesorów Jaglicza.

Komplanacyje

1. Komplanacyja z wielmożnym Gajewskim dziedzicem i kolatorem o drzewo na opał, przyznano 25 sążni kłofet.
2. Komplanacyja z wielmożnym Dziembowskim względem hipoteki ról nialeckich kościelnych, ugodzona na 500 zł na św. Marcina corocznie do wypłacenia ks. proboszczowi.
3. Komplanacyja z Olędrami Karpickimi, kazano im powrócić zł 433 które dali za meszne i kwit od nich, że dany z tych 433 zł.

Dekrety

- 1787 Inter successores illustrissimae Bielińska et reverendum Bębnowski prae-situm Wolsztinensem decretum solutionis 2 millium florenorum.
- 1779 Dekret z Karpickimi Olędrami uwolnieni od mesznego.
- 1779 Dekret z wielmożnym Dziembowskim.
- 1779 Dekret w sprawie o ślub dany Kaniowskiemu.
- 1802 Dekret Konsystorski utrzymujący kościół św. Katarzyny.

Zapisy i karty.

- 1785 5 Febr. karta na 1000 złotych Dyrektorowi Wolsztyńskiemu służąca dana od wielmożnego Bonawnetury Gajewskiego z prowizją po 5 od sta. Widymowana 18 Aug. 1800. Fundator ś. p. Paschalski proboszcz.
- 1785 Karta na zł 150 zapisana na Synagodze Wolsztyńskiej.
- 1763 Karta na 2 tysiące od wielmożnej Bieliński na msze szrodowe.
- 1786 Zapis sumy zł 1000 na msze od ks. Bębnowskiego proboszcza wolsztyńskiego.

- 1780 Illustrissima Gajewska castell. Rogos. inscribit reverendo Bębnowskiemu flor. 500.
- 1792 Karty ręcznej na 12000 przez jaśnie wielmożnego Gajewskiego oblata.
- 1792 Oblata skryptu na 5 tysięcy przez j. w. Bonawenturę Gajewskiego.
- 1792 Summae 2000 flor. pol. per illustrissimo Gajewski ecclesiae Wolstinensis inscriptio.
- 1802 Karta na zł 100 zapisana na domie i ogrodzie Fr. Krauzy.
- 1805 Karta na zł 52 gr 15 zapisana od Fr. Krauzy.
- 1805 Karta od Marka Icka na 420 zł pol.

[k. 88] Titulus II.

Historiae ecclesiae et parochiae.

1. Quando et per quem ecclesia erecta, aedificata, quis fuit parochus? Quis dominus? Quis consul?

De erectione ecclesiae parochialis Wolstinensis non constat, vastato per Svecos oppido omnia manu scripta interierunt.

Ex Libris Beneficiorum Dioecesis Posnaniensis de anno Domini millesimo [quingentesimo decimo], excerptum habetur in anno 1603; unde constat, in Wolsztyn ecclesiam tituli B. V. Mariae, in Komorowo ecclesiam S. Catharinae fuisse utramque de collatione dominorum de Iłowiec. Ibi provenus ecclesiae notantur, et dispositio ac ordinatio in praesentia reverendissimi Jacobi Brzeznicki suffraganei et archidiaconi Posnaniensis, in differentia exorta inter generosos Joannem Iłowiecki et Joannem Powodowski ac venerabilem Stanislaum de Costrzyn plebanum Wolstinensem et oppidianos ratione Divinorum Officiorum per eundem plebanum in utraque ecclesia videlicet S. Catharinae, quae antiquitus parochialis fuit, nec non in altera B. Mariae Virginis in oppido dudum extracta.

Quandoquidem ex collatione utriusque haeredis ad utramque ecclesiam unicus praesentatur, et ab reverendissimo domino episcopo instituitur parochus, et Wolstinensis appellatur, ad sopiendas quascunque hoc nomine controversias in posterum, et ad promovendum conservandumque cultum Divinum in utraque ecclesia, talia media sunt proposita domino plebano de consensu utriusque patroni et haeredis innitendo certo Decreto reverendissimi domini olim Andreae de Bnin episcopi Posnaniensis sub anno 1461. In quo expressit singulis diebus dominicis plebanum in Wolsztyn obligatum esse debere ad Missam maturam cantatam in Komorowo. In templo vero B. Mariae Virginis uti filia, magnam Missam cantatam, utrobique vel per se vel per vicarium.

Quod quidem Decretum fuit ex parte moderatum per officialem Posnaniensem (Andreae Przeclawski decani vicarii in spiritualibus) sub anno 1540 die Lunae 12 mensis Aprilis, servatis literis institutionis in suo robore.

Rursum in differentia quae exorta est inter dominos Joannem Iłowiecki et Joannem Powodowski haeredes in Wolsztyn et memoratum Stanislaum de Costrzyn plebanum Wolstinensem alia successit ordinatio.

Quod singulis dominicis alternata servari debeat, in hunc modum. Quoties matura, quae debet esse cantata absolvetur in Komorowo, eadem dominica Missa maior, una cum processione et concione peragetur in ecclesia Wolstinensi, praeter Matutinum et Vesperas quae in eadem ecclesia Wolstinensi B. V. Mariae absolvi debent. Viceversa in templo S. Catharinae in Komorowo quando decantabitur Missa maior [k. 88 v] et concio et processio ibidem habebitur. In templo vero B. V. Mariae matura cantata vel lecta absolvi debet.

Exceptis maturis a dominica prima Adventus, usque ad Nativitatem Domini, in quibus singulis diebus Rorate decantabitur in ecclesia B. V. Mariae; nec non in festivitatibus B. V. Mariae. Quibus tamen diebus dominicis et solemnioribus dominus plebanus maturam missam, cum adolescentibus scholae Wolstinensis cantare tenebitur in ecclesia S. Catharinae.

Item pro diebus solemnioribus cuiusmodi sunt: Nativitas Domini, Septimanae Sanctae, Paschatis, Ascensionis, Pentecostes, Dedicationis tam unius quam alterius ecclesiae, missae et alia Divina Officia primae diei in ecclesia B. V. Mariae in Wolsztyn ubi maior devotio et congregatio populi existit decantabuntur et absolventur. Reliquorum duorum dierum in Komorowo prout alternata incident.

Quantum vero attinet festum Sanctissimi Corporis Christi, in ipso die festo solennitas cum processione in ecclesia B. V. Mariae absolvetur. Die vero sequenti dominico cum processione venient ad ecclesiam S. Catharinae, ibique absolvetur Missa Solemnis, et non nisi post Vesperas redibunt ad ecclesiam parochialem Wolstinensem.

Quandoquidem ecclesia S. Catharinae recognoscitur esse mater ex primæva fundatione, et ipsius filia ecclesia B. V. Mariae in oppido Wolsztyn, ob memoriam fundatorum qui sunt sepulti tam circa ecclesiam in Komorowo, quam etiam in Wolsztyn, teneatur dominus plebanus singulis Quartalibus officium defunctorum decantare una cum Missa pro defunctis feria quarta in illa ecclesia ubi alternata venerit, feria autem sexta in alia ecclesia. De quorum officiorum offertorio dominus plebanus se et suos ministros contentabit. Ea autem die, qua praedicta officia absolventur, domini haeredes dabunt prandium plebano et ministris eius.

Parochus quis primus fuerit, tam ecclesiae parochialis in Komorowo S. Catharinae dictae, quam ecclesiae B. V. Mariae in Wolsztyn non constat.

In antiquissima metrica, quae est anni 1629 Baptisatorum, in qua tamen nomen baptisantis non indicatur.

Anno Epochae Christianae 1630 ira Divina cessante, puto pestilentia, pater Blasius Firlerowicz commendarius Wolstinensis baptisavit die 1-ma Octobris.

Jam vero die 24 Novembris [1630] pater Bartholomeus parochus Nialcensis baptisavit.

Die vero 17 Decembris [1630] Martinus parochus Wolstinensis baptisabat. Dominus Albertus Żychlinski anno 1632 et Sophia Swinarska parentes Francisci filii baptisati 7-ma Octobris.

Generosus Petrus Powodowski filius Alberti Powodowski et Barbarae conjugum. Patrini R[everendus]P[ater] Martinus Dobrzyc plebanus Wolstinensis 24 Ferbuaris 1633.

Martinus Lorkowicz altarista Literatorum anno 1636 baptisavit infan-tem 23 Augusti.

Stanislaus Wachowicz vicarius baptisavit infan-tem [die] 7 Septembris.

Stanislaus Olesniewicz [k. 89] vicarius baptisavit infan-tem 1638.

R. P. Martinus Nubis baptisavit infan-tem.

Joannes Dalatowicz vicarius baptisavit infan-tem [die] 7 Novembris 1638.

R. P. Martinus Dobrzyc plebanus Wolstinensis decanus Grodiscensis baptisavit infan-tem Catharinam Alberti Powodowski et Barbarae. Patrini Georgius Zbijewski.

[Die] 9-na Aprilis 1640 Albertus Kowalkowicz vic. Wolst. baptisavit Elisabetham.

Anno 1643 Thomas Wolstinus altarista Literatorum baptisavit Albertum nomine, Jacobi Nubis.

1643 Jacobus Stanislaus Przyborowski plebanus Wolstinensis, baptisavit Margaretham de Głodno anno 1644.

Jacobus Lwowecius vicarius baptisavit infan-tem Hedvigem 1646.

Martinus Lorkowicz parochus Nialcensis baptisavit Mathiam de Niałko 1647.

Mathias Gumowski vicarius Wolstinensis baptisavit Reginam de Głodno 1649.

Andreas Duchla Aleksandrowicz parochus Wolst. baptisavit Sophiam anno 1649.

Joannes Thuczyński vicarius Wolst. baptisavit Hedvigem de Niałek 1650.

Paulus Mrociszewski vicarius Wolst. baptisavit Casimirum 1653.

Jacobus Kulewicz vicarius Wolst. baptisavit infan-tem Martinum de Wolsztyn. [brak roku]

Anno 1656 pestis grassabatur.

Illustrissimus reverendissimus Albertus Tholibowski episcopus Posnaniensis circa actum visitationis ecclesiae parochialis Wolstinensis die 13 Martii anno 1661 contulit sacramentum Confirmationis personis sexus utriusque 225.

Andreas Szczuliwiński vicarius Wolst. baptisavit Michaellem de Wolsztyn [brak rok; z pewnością r. 1661].

Die 23 Octobris illustrissimus reverendus Stanislaus Miaskowski electus abbas Obrensis baptisavit infan-tem magnifici domini Petri de Powodowo Powodowski et generosae dominae Hedvigis de domo Rogala Powodowska Albertum Franciscum. 1661.

1661 die 20 Februarii obiit reverendus domiminus Andreas Alexandrowicz parochus Wolstinensis.

- In cuius locum successit reverendus dominus Casimirus Piekarzewski et introductus 3-tia Aprilis eodem anno.
- Casimirus Piekarzewski plebanus Wolst. baptisavit Catharinam anno 1661.
- 1665 Albertus Zarychta vicarius Wolst. baptisavit Casimirum.
- 1669 Venerabilis pater Joannes Grodzicki professus Obrensis parochus Nialcensis baptisavit Martinum die 11 Novembris.
- 1671 Albertus Zawadowicz vicarius Wolst. baptisavit Catharinam.
- 1679 R. P. Franciscus Kawecki parochus Nialcensis baptisavit Barbaram.
- 1680 Michael Głowicki vicarius Wolst. baptisavit Paulum.
- 1684 Casimirus Deszczynski vicarius Wolst. baptisavit Catharinam.
- 1685 Martinus Piekarzewski vicarius Wolst. baptisavit Simonem.
- 1691 Michael Głowicki praepositus xenodochii Wolst. baptisavit Agnetem.
- 1693 Andreas Thadeus Stawicki commendarius Rosarii baptisavit Hedvigam. [k. 89v]
- 1696 Andreas Thadaeus Stawicki parochus Nialcensis commendarius ecclesiae parochialis Wolstinensis baptisavit Agnetem 6-ta Januarii.
- 1698 Andreas Stawicki parochus Wolstinensis baptisavit Agnetem 19 Januarii.
- 1698 Lucas Krassowski vicarius Wolsti. baptisavit Hedvigem 13 Octobris.
- 1700 Matheus Czarnisiecki vicarius Wolst. baptisavit Margaretham.
- 1703 Simon Michalski vicarius Wolst. baptisavit infantem 25 Junii.
- 1695-to Anno flagravit tota civitas die 5-ta Aprilis. ecclesia parochialis in summo periculo erat, quia proxime disposita ad ignem concipiendum plane /:ut apparuit:/ divinitus reservata est.
- 1691 [Die] 6-ta Aprilis mortuus est Casimirus Piekarzewski parochus Wolstinensis vir decrepitae aetatis. Regens ecclesiam prope 36 annis. Sepultus in ecclesia maiori.
- [1691] Hoc anno duae feminae combustae sunt ob maleficium, una Dorothea Swistaczka. Altera Catharina Tomaszowa Rzezniczka. Swistaczka disposita communicata Sancitissima Eucharistia, et pie moriebatur, haec altera extra confesionem, post torturam in carcere mortua, reperta est.
- 1700 Hoc anno ultimis diebus Julii combustae sunt 4. mulieres ob maleficium /:sed Deus scit utrum illius in simulatae tales fuerint:/ quae omnes dispositae religiose moriebant.
- [1700] Eodem anno combusta est Hedvigis Opaszczyna de Karpicko, cuius obitus non ab similis ab his aliis fuit.
- 1702 Die Sanctorum Innocentium mortuus est Mathias Niegolewski vexilifer Vschovensis depositus Bukoviae, nil legavit ecclesiae et haeres erat dives.
- [1708] Pro anno 1708 comparatus es novus liber metricalis per R. P. Andream Stawicki parochum Wolstinensem in folio.
- 1709 Die 24. Martii Michael Romanowicz parochus Wolstinensis baptisavit Albertum.
- [1709] Die 1. Junii Joannes Jaworski vicarius baptisavit Jacobum Żułkiewicz.

- 1710 Die 14 Septembris A[dmodum] R[everendus] D[ominus] Franciscus Łaszczyński parochus Wolstinensis et Niałcensis baptisavit Franciscum.
- [1710] Eodem anno cessante pestilentia Wolstini regente parochiam ARD Francisco Łaszczyński, Stanislaus Nizowski vicarius Wolstinensis inscripsit baptisatos infantes ultimis diebus Novembris.
- 1711 Die 12 Julii Thadaeus Chrzastowski praepositus S. Spiritus baptisavit Petrum Franciscum Całuj.
- 1712 Thadaeus Chrzastowski praepositus S. Spiritus parochialis commendarius.
- [1712] Conscriptio mortuorum in parochia Wolstinensi ob pestilentiam 1709 grassantem a reverendo domino Jaworowicz pro tunc vicario neglecta 1710 et 1711 nescitur qua ratione ommissa. Tandem 1712 tempore commendae meae a me Tadaeo Chrzastowski praeposito hospitali S. Spiritus parochialis commendario reassumpta et fideliter connotata. [k. 90]
- 1714 A. R. D. Michael Kąsinowski commendarius ecclesiae parochialis Wolstinensis baptisavit Reginam.
- [?] Valentinus Sobkowski Vicarius Wolst. baptisavit Albertum.
- 1719 Die 19 Novembris Joannes Jackowski philosophiae doctor et professor commendarius Wolst. baptisavit Catharinam.
- 1720 Petrus Rohaczewski philosophiae doctor plebanus Wolstinensis baptisavit infantem.
- [1720] Idem die 4-ta Novembris eodem anno mortuus.
- 1721 Die 28 Septembris Joannes Jackowski plebanus Wolst. baptisavit Simonem.
- 1725 Die 6 Octobris Franciscus Libowicz UJD, cathedralis canonicus Posnaniensis specialiter deputatus visitator.
- 1727 Joannes Stanislaus Kozłowski promotor Rosarii 12 Januarii baptisavit infantem.
- 1730 Joannes Stanislaus Kozłowski curatus Wolst. et Niałcensis die 2 Februarii baptisavit Reginam.
- 1732 Die 24 Junii A. R. D. Roll baptisavit infantem Joannem.
- 1732 Die 21 Augusti A. R. D. Martinus Ruski praep. S. Spiritus baptisavit.
- 1737 Bernardus Keyser vicarius Wolst. baptisavit Michaellem.
- [1738] Josephus de Werbno Pawłowski S. T. D. in ecclesia cathedrali Posnaniensis archidiaconus Pszczewensis visitator.
- 1738 Perillustis magnificus dominus Raphael Gajewski castellanides Conariensis haeres in Wolsztyn.
- 1741 Valentinus Draszka vic. Wolst. baptisavit Joannem.
- 1745 Laurentius Robinski vic. Wolst. baptisavit Sophiam,
- 1748 Antonius Kremiski vic. Wolst. baptisavit Bernardum.
- 1744 Die 5 Octobris fuit sepultura ossium in coemeterio Wolstinensi.
- 1749 Michael Klimecki vic. baptisavit Jacobum.
- 1754 Gaspar Casimirus Stęplewski Vic. Wolst. baptisavit Stanislaum.
- 1754 Joannes Stanislaus Kozłowski 3 Februarii benedixit matrimonium.
- 1754 Die 15-ta Martii obiit Joannes Stanislaus Kozłowski.

- 1754 Joannes Roll parochus Wolst. die 4-ta Septembris baptisavit Annam.
- 1755 Joannes Skibinski vic. Wolst. baptisavit Annam die 29 Julii.
- 1757 Joannes Roll praepositus Wolst. obiit 13 Novembris.
- 1758 Die 7 Maii introductus ad ecclesiam parochialem Franciscus Paschalski parochus Wolstinensis.
- 1759 Die 17 Novembris Josephus Kierszt vic. Wolst. baptisavit Andream.
- 1761 Die 21 Aprilis Casimirus Miskiewicz vicarius baptisavit Rosaliam.
- 1761 Die 1 Novembris Petrus Zagorzewicz vic. Wolst. baptisavit Catharinam.
- 1761 R. P. Mathias Klimecki vic. Wolst. baptisavit Mariannam.
- 1776 R. P. Melchior baptisavit Antonium.
- 1784 Michael Mizgalski commendarius Wolst. 11 Septembris baptisavit Theresiam.
- 1784 Franciscus Melchior vicarius Wolstinensia 17 Octobris baptisavit Mariannam.
- 1786 Franciscus Bębnowski praepositus Wolst. baptisavit Gabrielem Bakowski.
- 1767 Die 21 Septembris lapis angularis pro ecclesia parochiali Wolstinensis impositus per illustrissimum Nepomucenum Bystram abbatem Obrensem haredede Raphaelae Gajewski et fundatore, praeposito Wolstinensis Francisco Paschalski.
- 1779 Die 24 Augusti turri ecclesiae parochialis Wolstinensis copula imposita, gubernante et procurante illustrissima Catharina Gajewska castellana Rogosnensi domina advitalitali fundatrice munificentissima. [k. 90v]
- 1783 Die 7-ma Decembris perillustrissimus R. D. Michael Konarski decanus et praepositus Grodecensis benedixit coemeterium et ecclesiam parochialem Wolstinensem.
- A meridie translatum est Sanctissimum Sacramentum e templo Komoroviensi S. Catharinae solemnii processione cum reliquis SS. Valentini et Urbanii MM nec non Sanctorum Rochi et Ursulae VM ad ecclesiam parochialem. Una cum imagine gratiosa Immaculatae Conceptae Virginis Mariae, sub cuius titulo fundata est eadem parochialis ecclesia, cum indulgentiis a Sede Apostolica concessis per totam octavam perpetuo duraturis.
- 1787 Die 6 Maii dominica 4-ta post Pascha consecrata est ecclesia parochialis Wolstinensis per illustrissimum Xaverium Rydzyński episcopum Nilopolitanum suffraganeum Posnaniensem. In altari maiori conditae sunt reliquiae Sanctorum Martyrum Fulgentis et Caelestinae.
- Anniversaria Dedicationis dies dominica quarta post Pascha assignata. Eodem die sacramentum Confirmationis administratum supra duobus hominum millibus.
- 1777 Die 31 Octobris peracta visitatio generalis per reverendum Caietanum Gliszczyński canon. cath. Posnan. visitatorem.
- 1784 Perillustris reverendus dominus Franciscus Paschalski canon. Varsaviensis obiit Vschovae die 6 Septembris.

- Sepultus ante maius altare, sub grandi lapide die 9-na Septembris. In sepulcro quem sibi vivendo erexit.
- 1784 Die 25 Octobris sub tempus Missionis Apostolicae per adm R. P. S. Francisci Reformatos habitae, translatum est corpus illustrissimimi Raphaelis Gajewski castellani Rogosnensis, equitis S. Stanislai, defuncti in Borzeciczki die 18 Aprilis 1776, in templo Komoroviensi depositum, donec novum Wolstini consummaretur, in quo novo templo fundator ejus, dominus et haeres Wolstini, multorumque bonorum sepultus est, annorum vitae suae 62.
- 1784 Die 6-ta Octobris institutus ad ecclesiam parochialem Wolstinensem, ab illustrissimo reverendissimo Josepho Rokossowski archidiacono Sremensi officiali generali Posnaniensi, Franciscus Bębnowski canonicus cathedralis Livoniae ex Jesuita.
- Introductus vero ad eandem ecclesiam per A. R. dominum Urbanum Machulski priorem Obrensem praepositum Sielcensem, die 10-ma Octobris, quae erat Dominica.

[Titulus 2; ad punctum 2]

[k. 91] Series collatorum et parochum
ecclesiae parochialis Wolstinensis.
Gestaque sub eorum regimine.

- 1461 Hoc anno innuitur decretum reverendissimi dni olim Andreae de Bnin episcopi Posnanensis, in quo exprimitur singulis diebus dominicis plebanum Wolsztyn /:sine nomine et cognomine:/ esse debere ad missam maturam cantatam in Komorowo. In templo vero B. V. Mariae uti filia, magnam missam cantatam utrobique vel per se vel per vicarium.
- 1540 Decretum reverendissimi episcopi memoratum, die 12 Aprilis per officialem Posnaniensem Joannem Dziewinski canonicum et vicarium in Spiritualibus clarius explicatum in causa honorabilis domini plebani in Wolsztyn /:non nominando eundem:/ contra nobilem Joannem Tłocki. Ita videlicet ut uno die dominico Summa Missa cum processione et sermone in ecclesia Komoroviensi decantetur. In Wolsztyn vero legatur. Altero vero die dominico Missa Summa cum processione et sermone cantabitur in Wolsztyn. In Komorowo eodem die legetur. Et sic consequenter per integrum annum eadem alternata celebrandi Divina Officia futuris servabitur.
- 1603 Hoc anno mentio habetur collatorum dominorum Joannis Howiecki et Joannis Powodowski haeredum in Wolsztyn, nec non venerabilis Stanislai de Kostrzyn plebani Wolstinensis, et ordinationis Divinorum Officiorum in utraque ecclesia S. Catharinae in Komorowo et in Wolstinensi S. Mariae dudum extracta. Vide infra.
- 1645 Stała się uгода pewnych differentii między imcią panią Anną z Ujazdu Miękiską, i jej mością panią Barbarą z Miękiszą Powodowską z jed-

nej, a wielbnym ks. Jakubem Stanisławem Przyborowskim plebanem wolsztyńskim z drugiej strony, w ten sposób. Iż jej mości wzwyż pomienione submituje się płacić meszne wielbnemu księdzu plebanowi, i po nim następującym successorom jego, z plus postych [pustych] na Komorowie i Karpicku. Jako to iej mość pani Miękicka czw[wiertnię] rzy i czw[wiertnię]lowsa. A jej mość pani Powodowska dwie czw[wiertnię] rzy na każdy S. Marcin oddawać. Pozwalamy też ich mościom wrąbu wolnego na puszcach swoich wolsztyńskich, z tą jednak kondycją, aby alternate w rąbaniu ile być może zachować. Także obiecują ich moście przyszłych lat dziesięcinę ex integro /:to jest z każdego ziarnka, które się tylko na folwarku urodzi:/ bez wszelkiej alterkacji wiernie oddawać.

Z strony szkoły i sadzawki odkładają [k. 91v] sobie jeszcze ich moście, za spólnem konsensem do dalszej ugody, która jednak nie ma bydz dalej odłożona, tylko do terminu granic z konwentem oberskim.

In praemissis tamen omnibus protestatur reverendus parochus de praesenti quod nolit praejudicare successoribus suis quibus salva melioratio relinquatur.

Concordiam hanc ad officium et acta Castrensia Posnaniensia personaliter veniens reverendus Stanislaus Misiewicz obtulit; Et et in visitatione subscripsit, sic vidimus, Mathias Marianus Kurski episcopus Ennensis suffraganeus Posnaniensis archidiaconus Pszevensis visitator.

- 1630 Reverendus dominus Martinus Dobrzyc parochus Wolstinensis baptisavit Joannem Nawrot.
- 1633 Idem, anno 1633 die 24 Februarii, munus patrini egit in baptismo Petri Powodowski filii generosi Alberti Powodowski et Barbarae de Miękisz parentum.
- 1640 Idem, reverendus dominus Martinus Dobrzyc plebanus Wolstinensis decanus Grodecensis baptisavit infantem generosi dni Alberti et Barbarae conjugum. Nomen ipositum Catharina. Patrini fuerunt generosus dominus Georgius Zbiiewski de Widzim et [domina] N. Jarzębska.
- 1643 Jacobus Stanislaus Przyborowski plebanus Wolstinensis. Hoc rectore facta est concordia inter haeredissas supra memorata.
- 1660 Andreas Duchla Alexandrowicz plebanus Wolstinensis.
- 1656 Grassabatur pestis vicario Wolstinensi Paulo Mrociszewski, plebano Andrea Alexandrowicz qui anno 1657 baptisavit Thomam filium Stanislai Misiak sutoris posthumi. Et mortuus est die 21 Februarii 1661, haerede domino Petro Powodowski.
- 1659 Illustrissimus reverendissimus dominus Nicalaus Dunin Abbas Obrensis comissarius generalis ordinis Cisterciensis baptisavit filium Joannem magnifici Joannis Kalkowski. Patrini A. R. Martinus Dobrzyc decanus et parochus Grodescensis cum domina Anna Krasianka.
- 1661 Albertus Tholibowski episcopus Posnaniensis circa actum visitationis ecclesiae parochialis Wolstinensis die 13 Martii anni 1661 contulit sacramentum Confirmationis personis sexus utriusque ducenti viginti quinque.

- 1661 Die 3 Aprilis R. D. Casimirus Piekarzewski parochus Wolstinensis noviter institutus.
1671 Martinus Chwalimski consul Wolstinensis.
1674 Anna Gorayska subdapifera Posnanensis fuit patrina Annae Strzelecka infantis de Rabin.

CHRONISTISCHE NOTIZEN ZUR GESCHICHTE DER PFARREI WOLSZTYN

Zusammenfassung

Im Archiv der Pfarrei Wolsztyn (Wollstein) befindet sich eine zusammengeheftete Sammlung von Dokumenten mit der Signatur Zg. 53/41 Nr. 227, welche Kirchliche Dokumente betreffende Akten (1755-1820) enthält. Darunter befindet sich auch ein kaum 7 Seiten zählendes Manuskript mit dem Titel *Modus in ordinem redigendi documenta et alia scripta Ecclesiae*. Dieses Manuskript wurde nach 1806 eigenhändig vom Präpositen der Kirche zu Wolsztyn, dem Chorherren Franciszek Bębnowski, gefertigt. Auf den ersten beiden Seiten befindet sich ein – wahrscheinlich von den kirchlichen Behörden erlassenes – Schema, wie das Verzeichnis der im Besitz der Pfarrei befindlichen Dokumente angefertigt werden soll. Die nächsten Seiten enthalten dann die Realisierung dieser Anweisungen bezüglich des Archivums von Wolsztyn. Aus diesem Verzeichnis wissen wir von der Existenz vieler nicht bis in unsere Zeit erhaltener Dokumente. Diesbezüglich besonders wertvoll ist die Information, dass dem Pfarrer noch ein nicht mehr existierendes Matrikelbuch (*liber baptisatorum*) zur Verfügung stand, in dem alle getauften Personen der Jahre 1630-1699 verzeichnet waren. Dieses und spätere Bücher nutzte der Autor des Manuskripts zur Feststellung der Vor- und Nachnamen der in der Pfarrei arbeitenden Priester; außerdem notierte er bemerkenswerte Geschehnisse aus dem Leben der Pfarrgemeinde, dem Sittenleben (z. B. Informationen über die Verbrennung der Zauberei verdächtigter Frauen) oder dem wirtschaftlichen und sozialen Leben in den Jahren 1630-1784. Auf diese Weise schuf Franciszek Bębnowski nicht nur ein Verzeichnis der Pfarrarchivalien, sondern ein kleines Werk in Form einer Pfarrchronik des 17. und 18. Jahrhunderts.

Aus dem Polnischen übersetzt von Herbert Ulrich